

Анатолій СИРИХ "СОБАКА, ЯКИЙ ГОВОРИТЬ"

(Сентиментальний монтаж)

Укотре починаю писати про Геннадія Айгі і вкотре слова спотикаються об шуманівське: "Найкращий спосіб говорити про музику - це мовчати про неї".

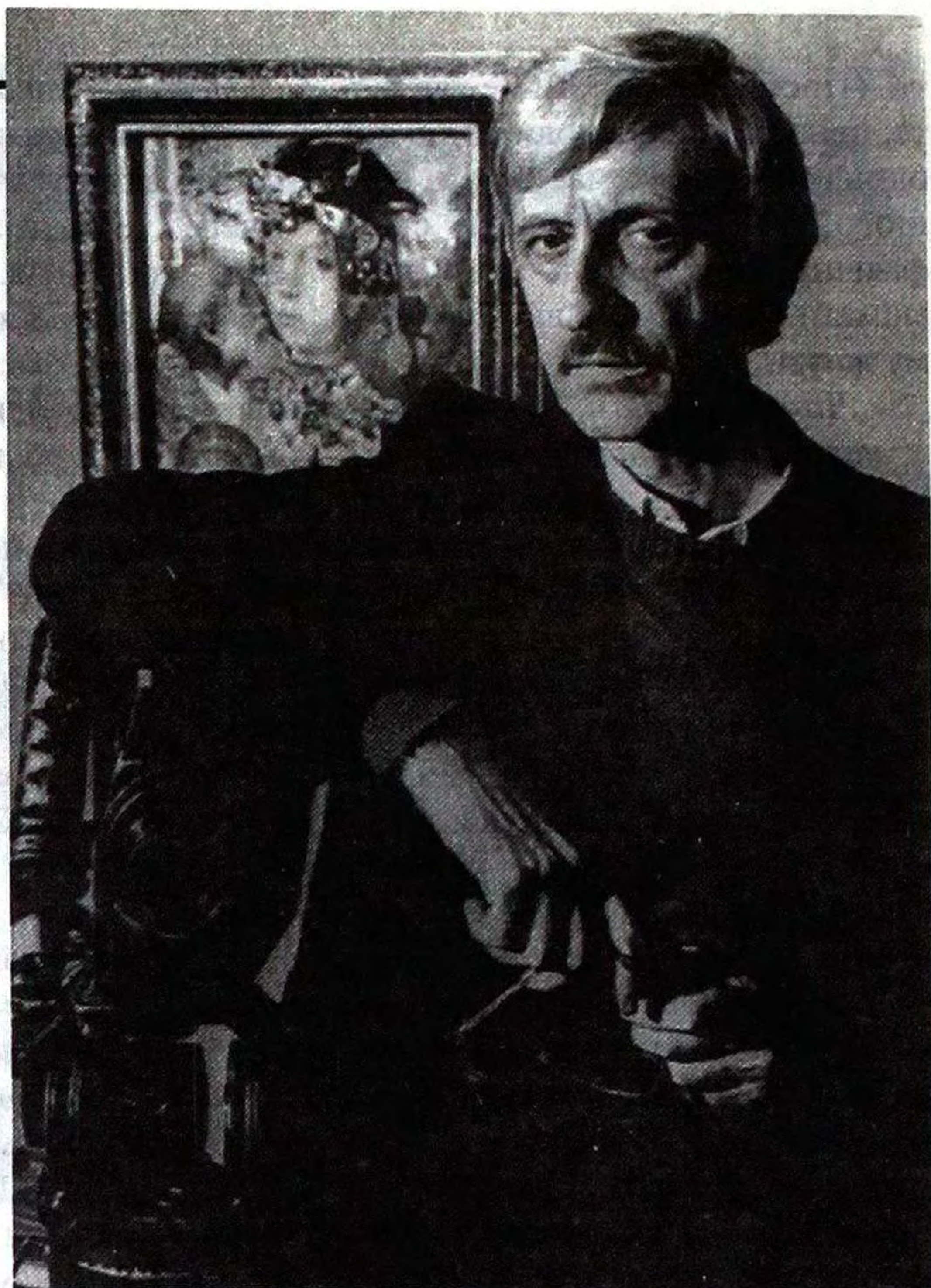
Тобто, просто слухати її.

А говорити про поета?

Читати його вірші.

А зробити про нього фільм?

Знайти образ.

Анатолій Сирих. Фото В. Піки.

Саме так нам, у той дощовий далекий день 3 листопада 1988 року, у своєму, вже тоді легендарному тбіліському домі по вулиці Коте Месхі, 7, сказав Сергій Параджанов.

(Голос Параджанова за кадром): "Не зробіть цієї помилки! Не ставте через кожні десять картинок яку-небудь "стару сідницю", яка, захлинаючись, беззуба, картавить-гнусавить і говорить про... Навіщо вам ці персони?... Це маразм! Ось це - маразм!.. Знайди звук, природність, природу... вокаліз. Вокаліз!"

З цих слів, які стали немов би епіграфом, і починається наш фільм "Той самий Айгі. Зимові гульбища".

(Голос Айгі, що лишився поза фільмом): "Зимові гульбища" - це вірші, написані на полях основної книги. І на полях життя. Ця книга, - дарчі надписи друзям, вірші, написані під час подорожей. Вірші короткі, іноді більш-менш з гумором... Це, по суті, - багателі (сміється). Багателі в перекладі означає "дурниці". Але ці багателі я сприймаю в розумінні бетховенському. Це музичний відомий жанр, багателі... Це у гамузі моєї основної роботи накидалися такі от дрібниці, в гамузі моїх основних віршів. Я їм не надавав значення. Потім вони якось потрапили на очі одному з моїх друзів і він запитав: "А що це?" - Я кажу: "Та ось такі-от "штучки" іноді пишу..." - "Іх у тебе багато?" - А я кажу: "Та й не знаю."

Так, здається, набереться..." Він говорить: "То що ж ти, давай!" - А я кажу: "Так це несерйозні вірші!..." - Він: "А що, весь час серйозні тільки? В мистецтві різне буває. Набери їх". Я набрав. І вирішив тоді зробити книгу "Зимові гульбища", а назву, слово "гульбища" я взяв у... Піросмані".

"Зупиніться біля воріт польових, підніму я ковпак мій, нехай мої кучері ще зблиснуть вам у полі рідному".*

П'ять зимових днів і ночей ми прожили всією знімальною групою разом з Геннадієм Миколайовичем в його "п'ятистінці" в російському селі Денисова Гірка, що за десять хвилин їзди електричкою від того самого Бологого, що "десь між Ленінградом і Москвою".

За ці п'ять днів і було знято весь фільм. Якщо не брати до уваги більш, аніж двадцятирічної дружби з Айгі.

(Кадр з початку фільму): Безтурботне обличчя поета, котрий спить. Його голос, що читає свої вірші (за кадром).

"Забудуться сварки, від'їзди, листи. Ми помремо, і залишиться туга людей за ледве відчутним слідом..."*

У рік нашого з ним знайомства (1972-й. О, Господи! Чверть століття тому!) "Немає того, що спить. - А є те, що приснилося..." був живий ще один із засновників ОПОЯЗА ("Общество изучения теории поэтического языка"), один із вождів ЛЕФу, друг і соратник

* Переклад з російської підрядковий.

Маяковського, парадоксальний Віктор Борисович Шкловський, який щиро вважав, що "для письменника не буває поганих і добрих часів. Письменникові завжди погано. Більше того: йому повинно бути погано". І от йому, котрий знав ціну "гамбургському рахунку", й судилося було знайти тоді в "запасниках" музею Маяковського працівника - невисокого на зріст юнака з далекого чуваського села, якого незадовго до цього вигнали з престижного вузу - Літературного інституту за... дружбу з Борисом Пастернаком, котрий штовхнув "на складний і хибний шлях простого нашого хлопчину", як заявив з трибуни Першого установчого з'їзду письменників Російської Федерації 10 грудня 1958 року Олександр Жаров, теж поет (той самий, що його Маяковський називав у парі з іншим поетом одним прізвищем - "Жуткін").

Саме так, за дружбу з автором "Доктора Живаго" Айгі було виключено з Літінституту. Того ж дня, 12 березня 1958 року, на засіданні комітету комсомолу цього вузу, було прийнято й резолюцію щодо керівника семінару, на якому навчався Айгі: "Звернутися на кафедру творчості з пропозицією зняти М.А.Светлова з керівництва семінаром за провал виховної роботи. "Пропозицію було прийнято керівництвом Літінституту - семінар М.Светлова припинився..."

Одна із "багателей", розказана в ті зимові вечори наших "гульбищ" в Де-

"Зимові гульбища". Вночі після зйомок. Фото В.Піки.

нисовій Гірці: "Якось одна дама, що засиділась допізна в гостях у Светлова в Переделкіно, попросила провести її до електрички. Коли вони проходили повз кладовище, Михайло Аркадійович раптом запитав: "А ви що... мабуть покійників боїтеся?.." І на її здивовано-зляканий погляд відразу ж відповів: "Я, коли був живий, - теж боявся..."

1972 року, коли "вдячні учні" обдарували його посмертно премією Ленінського Комсомолу, його учневі було присуджено премію французької Академії імені Поля Дефея за переклад і видання чуваською мовою антології "Поети Франції".

Коли 1982 року, в паризькому видавництві "Синтаксис" вперше вийшло чудове (не лише поліграфія, а й сам об'єм, - 624 сторінки!) видання віршів Айгі, то частину тиражу було переслано авторові з поштою одного із французьких дипломатів, друзів поета, - книги обгорнули в "суперобкладинку" іншого автора.

Така от Сентиментальна подорож. Сентиментальний монтаж.

З'єднати-склеїти: через стільки років, кадри-спалахи спогадів, аби чути було потім ВОКАЛІЗ.

Бурлюк говорив: "У Маяковського пам'ять, як дорога в Полтаві, - кожен галошу залишить".

А от "галоша" Надії Яківни Мандельштам. Тоді вона тільки закінчила другий том своїх "спогадів" і дала їх

прочитати Айгі. Пам'ятаю, я сидів вночі, після чергової денної біганини по коридорах і кабінетах Держкіно, на продавленому дивані й благоговійно перегортав ці "напівсліпі" машинописні сторінки, боячись закапати їх молдавським портвейном. Чи це був не портвейн, а чай, якого в ті ночі було випито більше.

Чи це вже були не "Спогади" Надії Яківни, а "Колимські оповідання" Шаламова, з яким Айгі дружив до самої смерті Варлама Тихоновича.

18 січня 1983 року ми знімали інтерв'ю з останнім "серапіоновим братом" - Веніаміном Олександровичем Каверіним, в його дивовижному засніженому домі в Переделкіно. Розповідав він про свого київського товариша, письменника Леоніда Первомайського, про якого ми тоді робили фільм. Після знімання, коли уже збирали апаратуру, чекаючи на замовлене по телефону таксі, я запитав, тут же й осікшись, глянувши на помітно втомленого немолодого автора з дитинства любих нам "Двох капітанів": "А як нам пройти на кладовище?.." Він відразу, якось стрепенувшись, випурхнув з плетеного дачного крісла і, запитавши: "Ви до Бориса Леонідовича?" - швидко й охоче пояснив (що, видно, робив вже не один десяток разів) як проїхати - пройти до могили Пастернака...

У Великодню ніч з 13 на 14 квітня 1974 року я не міг заснути в "обкомі-

вському" номері готелю "Чувашія" у Чебоксарах, де ми зупинились зі знімальною групою, проїздом з Казані (там я працював на кінохроніці) в село Шаймурзіно, на батьківщину Айгі, де знімали епізод фільму за його сценарієм "Айран Каймі" (назва стародавнього гімну) про класика чуваської літератури Костянтина Іванова. Наступного ранку, коли ми, як заведено, здавали номер, чергова по поверху сказала, що до нас тут теж зупинявся "якийсь старий японський кіношник".

Цим "кіношником" був Акіра Куросава, який знімав у Чувашії, на річці Сурі, перші кадри "льодоходу" свого "Дерсу Узала".

Найбільше у Куросави (після "Расьомона") я люблю його "Сни", особливо останню, восьму новелу "Села водяних млинів".

"І треба ж було такому трапитися, що замість своїх галош він знайшов галоші щастя. Та тільки-но він вийшов у них на вулицю, чарівна сила галош перенесла його в часи короля Ганса й ноги його відразу втонули у непролазній грязюці..."

Це вже Ганс Хрістіан Андерсен, книгу "Казок та історій" якого подарувала мені тоді одна дівчинка, що знімалась у нас в епізоді в селі Шаймурзіно.

Та-а-к, видно не тільки на полтавській дорозі Гоголя можуть загрузнути наші галоші.

"День народження Андерсена". 1986 рік.

Робочий момент знімання фільму "Той самий Айгі. Зимові гульбища". Режисер Анатолій Сирих. 1989. Фото В.Піки.

Один із кращих (як на мене) колажів Параджанова. Він хотів робити фільм про датського казкаря. І сценарій для нього вже писав Віктор Шкловський. Поети - великі казкарі. Казкарі - великі поети.

Крупно: фотографія Параджанова.

Його голос (за кадром): "Знайди звук, природність, природу, Вокаліз!"

Крупно: Напис: Вокаліз (закреслюється)

Напис: Провінція живих (закреслюється).

(початок музики),

Середньо: Ранок, Айгі спить.

"В одному домі зібралося велике товариство, - адже іноді доводиться все-таки приймати гостей; зате, дивись, і сам дочекаєшся коли-небудь запрошення".

Г.Х. Андерсен. "Галоші щастя".

"У Айгі - дві ноги!" - "схохмив" колись Всеволод Некрасов.

У наших "Зимових гульбищах" Айгі стверджує, що в поета їх... чотири".

(Його голос за кадром): "У мене теорія власна є, так... Теорій може бути багато. Та ось одна з теорій: поет, на мій погляд, це от як... це балакаючий собака, серед небалакаючих собак.

Тобто, всі інші собаки, вони, можливо, значно кращі, ніж от цей собака, але вони... в них... А поет, - це балакаючий собака. Може бути гіршим за всіх собак, але в нього є... Ось ця його

здатність, так... поет - це балакаючий собака."

1977 року я переїхав до Києва. Фільм за сценарієм Айгі "Алран Каймі" було покладено на полицю, але копію його було переправлено до паризької пінаконекі культурного центру ім. Жоржа Помпіду з тою ж дипломатичною поштою, з якою (тоді, через п'ять років) прибуде перша російськомовна збірка поета "Відзначена зима".

28 листопада 1977 року в Києві, в Будинку композиторів України, відбулося перше виконання "Лісової музики" на вірші Айгі для сопрано, валторни і фортепіано, написаної другом поета, композитором Валентином Сильвестровим.

Композитор присвятив цю музику їхньому спільному київському товаришу Валерію Ламаху. Але, це вже (як говорив Андерсен), - інша історія. Й інший фільм.

Передфінальні кадри "Зимових гульбищ". Голос поета (за кадром) читає рядки із "Сна - і Поезії".

"І, все-таки, - зануримося в ніч. Там - люди. Там, в глибинах сну, - спільність живих і померлих. І як не уявляємо ми собі "соціальними" або "національними" душі померлих, - так, хоча б у снах. Будемо довірливі до душ живих,

побажаємо собі, для цього, ясного, такого, що вибачить нас, - сну.

Бо хто ще, крім поезії, дозволить собі це заняття.."

Галоші тепер не носять.

А "це заняття" дозволяє собі кіно.

Про це ще 1924 року в Берліні, у своєму "Самопізнанні" написав Микола Бердяєв.

У тому самому Берліні, де за рік до нього Віктор Шкловський завершив свою "Сентиментальну подорож" і звідки, вже у 1992 році я одержав листівку від Айгі з друкарськи віддрукованими на ній тихо-"сніжними" його віршами, на зворотньому боці якої прочитав:

"23 лютого... день смерті Григорія... (художника Григорія Гавриленка. - А.С.)

1992, Берлін.

Толя, дорогий!

А все-таки (навіть звідси) - це величезний світ: Денисова Гірка! Так-таки - не втратив я батьківщину...

А тут - весна!

Усіх-усіх вас міцно обіймаю! Цілую Ніну.

Твій старий вічний Г.Н."

А нам залишитися "відзначеними зимою" - в "порі вдячності" тим прожитим "Зимовим гульбищем" у тому сні - снігові, де... "сніжинки все несуть і несуть на землю ієрогліфи Бога".

Лютий 1997, Київ.